

AUDIOCONTOS PARA EDUCACIÓN EN DIVERSIDADE AFECTIVO SEXUAL

Piñeiro-Otero, Teresa¹; DePalma, Renée²; Amigo Ventureira, Ana³

¹*Universidade da Coruña, Facultade de Ciencias da Comunicación,
Código ORCID 0000-0001-6414-2700*

²*Universidade da Coruña, Facultade de Ciencias da Educación,
Código ORCID 0000-0001-7927-321X*

³*Universidade da Coruña, Centro de Estudos de Xénero e Feministas,
Código ORCID 0000-0003-1116-3764*

RESUMO

O presente texto versa sobre unha práctica de Aprendizaxe e Servizo desenvolvida materia Deseño sonoro, do Grao en Creación Dixital, Animación e Videoxogos en colaboración co Centro de Estudos de Xénero e Feministas-CEXF da Universidade da Coruña. Esta práctica levouse a cabo no marco do proxecto “Bibliodiversidade. As bibliotecas como axentes para educar na diversidade afectivo sexual”, cuxo obxecto foi potenciar o uso da literatura infantil e xuvenil como ferramenta didáctica nas aulas. A partir dunha selección de álbums ilustrados, o alumnado afrontouse á creación dun relato integramente sonoro en todas as súas fases, dende o guión ata a posprodución, empregando as potencialidades creativas e expresivas do son para facer chegar a idea a un público infantil. Esta reorientación da práctica “relato sonoro” levou a que, ademais das competencias propias da materia, o alumnado -futuro creador de contidos de animación e videoxogos- puidese desenvolver unha reflexión crítica en torno a necesaria visibilización da diversidade afectivo sexual para unha sociedade democrática.

PALABRAS CLAVE: Audiocontos, literatura infantil e xuvenil, educación en diversidade afectiva-sexual, deseño sonoro.

CITA RECOMENDADA:

Piñeiro-Otero, Teresa; DePalma Úngaro, Renée; Amigo Ventureira, Ana (2022): Audiocontos para educación en diversidade afectivo sexual. En García Naya, J.A. (ed.) (2022). *Contextos universitarios transformadores: a innovación como eixo vertebrador da docencia. VI Xornadas de Innovación Docente*. Cufie. Universidade da Coruña. A Coruña (pág. 215-229).

DOI capítulo: <https://doi.org/10.17979/spudc.000016.215>

DOI libro: <https://doi.org/10.17979/spudc.000016>

ABSTRACT

This text refers to a Learning and Service practice developed in the Sound Design class of the Degree in Digital Creation, Animation and Videogames in collaboration with the University of A Coruña's Center for Gender and Feminist Studies-CEXF. This practice was carried out within the framework of the project "Bibliodiversity. Libraries as agents for educating in gender and sexual diversity", whose aim was to promote the use of children's and young people's literature as a didactic tool in the classroom. From a selection of picture books, the students were confronted with the creation of a story entirely in sound in all its phases, from the script to post-production, using the creative and expressive potential of sound to bring the idea to a child audience. This reorientation of the practice "sound narration" led the students - future creators of animation and videogame contents- to develop a critical reflection on the necessary visibilization of gender and sexual diversity for a democratic society, in addition to the competences of the subject.

KEY WORDS: Audio stories, children's and young adult literature, education in gender and sexual diversity, sound design, sound storytelling.

1. INTRODUCCIÓN

Un informe das Nacións Unidas sobre violencia baseada na orientación sexual e na identidade/expresión de xénero en entornos educativos (UNESCO, 2016) puxo de manifesto que o estudiantado LGBTQ+ soe ser obxecto de violencia homofóbica e transfóbica. Nun informe posterior a UNESCO (2018) define esta violencia como toda aquela baseada no medo, a incomodidade, a intolerancia ou u odio á homosexualidade, ás persoas sexualmente diversas ou ás persoas transxénero.

A violencia homófoba e tráfoba na escola supón unha proxección dunha realidade social, que alimenta e perpetúa discursos de odio dentro e fóra da Rede. Para incidir contra estas violencias a escola, como principal axente socializador, debería abordar as desigualdades baseadas no xénero, de cara a corrixir crenzas esencialistas persistentes na cultura patriarcal, e incorporar proactivamente a diversidade de xénero e sexual dende idades temperás (Reiss, 2017; Nicholas, 2016). Un cometido no que o profesorado xoga un papel fundamental. Non obstante con frecuencia aspectos como as súas actitudes [e prexuízos], a falta de preparación e/ou a carencia de recursos para tratar a diversidade afectiva, de sexo, sexualidade i experiencias de xénero, supoñen unha barreira para a súa integración nas aulas (Kwok, 2019; Allen, 2020; Amigo, DePalma e Durán-Bouza, 2022).

O proxecto “Bibliodiversidade. As bibliotecas como axentes para educar na diversidade afectivo-sexual”, do Centro de Estudos de Xénero e Feministas (en adiante CEXEF) da Universidade da Coruña supón unha contribución nesta liña. A partir dunha selección de libros e unha Guía de boas prácticas (Amigo, DePalma e Varela-Suárez, 2022) o proxecto busca promover o uso da literatura infantil e xuvenil como ferramenta para visibilizar e educar en torno diversidade de orientación sexual e a identidade/expresión de xénero.

2. [AUDIO]CONTOS COMO FERRAMENTAS DIDÁCTICAS

Os contos constitúen recursos didácticos de excepción. Ao longo da súa historia a humanidade empregou este tipo de relatos para a transmisión de ideas complexas e vehicular

coñecementos i ensinanzas -incluídas normas sociais, roles e crenzas compartidas- dunha forma sinxela, atractiva e memorable. Na tradición oral persisten numerosas historias que teñen carácter de memes: unidades mínimas culturais que pasan de mente a mente, de xeración en xeración a través de procesos de transmisión e replicación (Dawkins, 1974).

No caso concreto da infancia os contos constitúen un dos principais recursos educativos xa que logo, con frecuencia a literatura infantil supón o medio máis axeitado para poder transmitir principios e valores que consideramos básicos e sociais (Mateos Martín, 2020). Neste senso Nieto Martín e González Pérez (2002) definen literatura infantil como toda obra, concibida ou non para a infancia, que posúe valores éticos i estéticos precisos para satisfacer os seus intereses e necesidades. Dende unha perspectiva Mateos Martín (2020) sinala diversas funcións para a literatura infantil como a lúdica -de grande potencial para chegar a cativada-, moral, terapéutica, didáctica e a formación de valores, entre outras.

Máis aló dos textos en soporte físico, dos coñecidos como álbums deseñados, outra forma de achegarse á literatura infantil é a través dos audiolibros. Uns contidos, cun século de historia, que están a vivir un importante despegue no momento actual grazas a popularización das plataformas de audio en liña.

Malia que a oferta de audiolibros para un público infantil é aínda limitada, as plataformas comerciais dispoñen dun crecente catálogo de contidos ademais doutros servizos vencellados, como a aplicación, que fai máis atractiva a súa lectura.

O consumo de audiolibros conta cunha serie de beneficios que poden complementar aos da lectura tradicional. Algúns deles son o fortalecemento da capacidade das crianzas para escoitar, prestar atención e emocionarse cunha voz; o seu carácter compartido que fomenta a socialización; o feito de que poden servir como unha continuación da lectura en voz alta, cuestión que facilita o recoñecemento de palabras, matices na voz, etc. e o feito de que promovan a igualdade de oportunidade para persoas con dificultades lectoras, discapacidade cognitiva ou visual (García-Rodríguez e Gómez-Díaz, 2019).

Lonxe de constituír gravacións dunha voz, que se limita a ler o texto orixinal, un audiolibro soe implicar unha adaptación do relato, habitualmente como narración ou narración dramatizada, cun deseño de son que permite situar á persoa oínte e somerxela na historia.

Na liña dos estudos sobre narrativas sonoras, unha boa selección de efectos, voces, ou emprego de planos sonoros na adaptación sonora de libros propiciará unha maior inmersión do oínte, e incluso experiencias imaxinativas de gran intensidade que levan á persoa oínte a gozar das vivencias e sensacións dos personaxes como si se localizase dentro do mesmo relato (Rodero, 2012; Sood, 2002). Nos audiocontos esta adaptación pode implicar niveis máis elevados de creatividade ao enfrontarse á construción sonora de personaxes e contextos diversos: animais parlantes, figuras xeométricas, amigos imaxinarios...

Porén, o desenvolvemento dun audioconto constitúe unha práctica de grande interese para o estudantado de materias vinculadas ao son, especialmente daquelas que implican traballar coa expresividade e creatividade da súa linguaxe.

3. DESCRICIÓN DA EXPERIENCIA

Un dos retos das sociedades contemporáneas é o do fomento dunha cidadanía crítica, consciente e respectuosa coas diversidades. Os centros educativos, a todos os niveis, teñen a responsabilidade de formar alumnado responsable e respectuoso en relación coa diversidade humana. Este fin socio-educativo foi o que motivou o desenvolvemento do proxecto “Bibliodiversidade. As bibliotecas como axentes para educar na diversidade afectivo-sexual”, do CEXEF, i este mesmo fin -vencellado á competencia transversal “Desenvolverse para o exercicio dunha cidadanía respectuosa coa cultura democrática, os dereitos humanos e a perspectiva de xénero”- foi o que levou a plantexar a iniciativa de aprendizaxe e servizo Bibliodiversidade sonora.

“Bibliodiversidade sonora. Audicontos para a educación en diversidade afectivo sexual” foi unha iniciativa froito da colaboración entre o alumnado da Facultade de Ciencias da Comunicación e o CEXEF da Universidade da Coruña, que se levou a cabo no curso 2021-

2022 dentro da materia Deseño Sonoro do Grao en Creación Dixital, Animación e Videoxogos. Dita materia ten como cometido dotar ao alumnado da formación oportuna para coñecer e analizar os compoñentes do son en función das súas posibilidades expresivas tanto en contidos de audio como na súa relación coa imaxe; manexar os códigos do son e da música no audiovisual -con especial atención ao ámbito da animación e os videoxogos- e atender ao deseño sonoro íntegro destes produtos audiovisuais atendendo a cuestións de tipo narrativo, estético e funcional.

O establecemento desta colaboración co CEXEF foi causal. A converxencia no tempo -primeiro cuadrimestre do curso- co desenvolvemento do proxecto, xunto o estreito vínculo da docente responsable da Deseño sonoro co CEXEF levaron a propor unha actividade que permitise ao alumnado desenvolver competencias da materia a través da produción de pezas sonoras que pasarían a formar parte dos contidos do proxecto “Bibliodiversidade. As bibliotecas como axentes para educar na diversidade afectivo-sexual”.

Entre as metodoloxías que conforman a estratexia didáctica de Deseño sonoro merece especial atención a aprendizaxe por proxectos, tanto polo seu peso no cronograma e avaliación da materia como pola maior implicación do alumnado (Markham, Larmer e Ravitz , 2003), que se ten que enfrontar ao desenvolvemento íntegro de traballos próximos á práctica profesional.

Para García-Varcácel e Basilotta (2017) a aprendizaxe baseada en proxectos pode definirse como unha modalidade de ensino centrada en tarefas a través dun proceso compartido de negociación entre os participantes, de cara á obtención dun produto final.

En concreto o alumnado de Deseño sonoro debe enfrontarse en grupos, ao deseño e produción íntegra do son de dúas pezas: unha exclusivamente sonora (“relato sonoro”) e outra de carácter audiovisual, na que o estudantado ten como cometido desenvolver a ambientación sonora e musical dun corto ou *recut* de animación (“proxecto final”).

A coincidencia no tempo co proxecto Bibliodiversidade levou a reorientación da práctica de “relato sonoro”, o que permitiu a atención a dúas competencias máis: Desenvolverse para o

exercicio dunha cidadanía respectuosa coa cultura democrática, os dereitos humanos e a perspectiva de xénero; e Transmitir información, ideas, problemas e solucións a públicos diversos

Táboa1. Competencias vencelladas á práctica “relato sonoro”.

COMPETENCIAS VENCELLADAS Á PRÁCTICA DE RELATO SONORO
Coñecer os compoñentes do son-música, potencialidades e principais códigos
Organizar os materiais sonoros conforme unha idea, empregando as técnicas narrativas-tecnolóxicas precisas para a súa produción
Capacidade de organización, planificación, resolución de problemas e traballo en equipo
Capacidade de crítica e autocrítica. Necesaria en todo proceso creativo no que se busca un compromiso coa calidade do traballo, os resultados e as solucións propostas

Neste senso, o servizo desenvolvido foi o de crear audiocontos a partir da adaptación de álbumes ilustrados da selección de textos do proxecto Bibliodiversidade. A listaxe de álbumes ilustrados cos que se traballou foi a seguinte:

- *Families, families, families* de Suzane Lang e Max Lang
- *año que é un porquiño* de Pim Lammers, Milja Praagman
- *Sirenas* de Jessica Love
- *Rojo. Historia de una cera de colores* de Michael Hall
- *Monstruo Rosa* de Olga de Dios
- *Ni Miau ni guau* de Blanca Lacasa
- *iVivan as unllas de cores!* de Alicia Acosta, Luis Amavisca
- *Mi papá es un payaso* de José Carlos Andrés
- *La princesa vestida con una bolsa de papel* de Robert Munsch e Michael Martchenko
- *Me llamo pecas* de Raquel Díaz Reguera
- *Titiritesa* de Xerardo Quintia Perez

Fig.1 Álbumes ilustrados seleccionados. Fotografía das portadas.

A idea de base é que estes audiocontos pasasen a formar parte dos materiais do proxecto Bibliodiversidade de cara a fomentar e facilitar a integración da educación en diversidade afectiva-sexual nas aulas de infantil.

Tendo en conta as particularidades do alumnado neste primeiro ciclo de ensino, fornecer dunha versión en audio que complemente e/ou supla o texto orixinal (en formato álbum ilustrado) pode impulsar a súa integración nos contidos didácticos, así como facer o recurso máis accesible. O seu acceso libre e gratuito dende a web (en liña ou previa descargar) permite o seu goce por oíntes que non tiveron contacto co texto orixinal, e posibilita certa autonomía no seu consumo a persoas con discapacidade. De feito, como sinala Cordón-García (2018) un dos pioneiros na creación de audiolibros foi o británico *Royal National Institute of Blind People*, que na década 20 comezou a publicar os seus *talking books*.

No caso concreto do alumnado de Deseño sonoro, a proposta de Bibliodiversidade sonora tivo por obxecto a experimentación coas potencialidades do son para a construción de relatos complexos -adaptación dun texto cun forte apoio visual- doados de seguir e comprender polas persoas oíntes (público infantil).

Ademais de fomentar a reflexión en torno a diversidade afectiva sexual, a reorientación desta práctica implicou unha maior complexidade no guión, deseño e execución das pezas sonoras

coa adaptación dos álbums ilustrados á linguaxe-forma dos audiolibros, de forma comprensible e atractiva para o seu público final, e con capacidade de suscitar imaxes mentais que potenciasen a inmersión no relato

Outro dos obxectivos deste ApS foi o de sensibilizar ao alumnado para o seu desenvolvemento como cidadanía -e a futura profesión- crítica, respectuosa e comprometida

Para a consecución destes obxectivos se propuxo un proxecto que se desenvolveu ao longo de tres semanas (entre outubro e novembro de 2021), atendendo a cinco fases: catro no ámbito concreto da Facultade -proposta, selección do proxecto, deseño e desenvolvemento e avaliación- e unha quinta, de selección, que correu a cargo das coordinadoras de Bibliodiversidade.

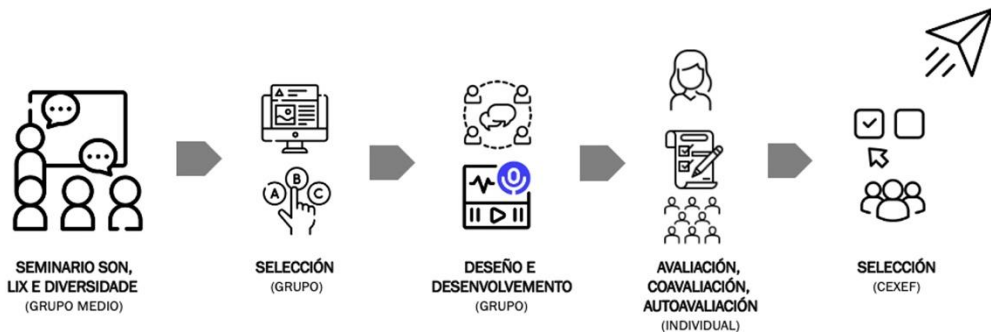

Fig. 2 Proceso de desenvolvemento da experiencia.

1ª Fase: Presentación do proxecto de ApS nos grupos de seminario. Nesta presentación, ademais de traballar as potencialidades do son para crear relatos e xerar imaxes mentais, e de achegar algunhas indicacións sobre como escribir para escoitar, abordáronse polo miúdo cuestións relativas á integración da perspectiva de xénero, que é a diversidade afectivo sexual e o porque da importancia da súa visibilidade e normalización para a consecución de sociedades democráticas e inclusivas. Nesta sesión, de hora e media de duración, tamén se abordou o papel socializador audiovisual e dos videoxogos e a falta de diversidade nas representacións destes produtos como unha eiva para o desenvolvemento dunha cidadanía igualitaria e inclusiva.

2º Fase. Selección dos textos a adaptar. A partir dunha listaxe de álbumes ilustrados (e contidos complementarios) publicados en Moodle, os grupos de estudantes seleccionaron o texto sobre o que ían traballar.

3ª Fase. Deseño e desenvolvemento: Nesta fase abórdouse a adaptación do texto, que foi plasmada no guión sonoro. Seleccionáronse e graváronse voces, músicas e efectos de son e se levou a cabo a montaxe e posprodución íntegra da peza. O papel da docente nesta fase foi o de revisar os guións, suxerindo posibles cambios e melloras, así como o seguimento - a demanda do estudantado- de todo o proceso.

4º Fase. Avaliación: Unha vez rematado o prazo de entrega as pezas publicáronse no campus virtual para proceder a súa avaliación. A partir dunha rúbrica, complementouse a avaliación tradicional -desenvolvida pola docente- coa avaliación entre pares e autoavaliación dos traballos de cada grupo.

5º Fase selección. Rematado o proceso de avaliación dentro da materia, os audiocontos foron remitidos as coordinadoras do proxecto que seleccionaron aquelas pezas que formarían parte dos recursos de Bibliodiversidade.

4. RESULTADOS

Segundo se sinala na Guía Docente, a práctica de “relato sonoro” ten por obxecto a creación dunha peza sonora, dotada de sentido completo, sen empregar para elo a voz ou, a lo menos, sen utilizala como soporte da historia. O que se pretende con esta práctica é que o alumnado experimente coas potencialidades do son para a construción de relatos complexos, que sexan doados de seguir e de comprender polas persoas oíntes. Ao limitar o emprego da voz búscase que o alumnado fuxa da idea do relato sonoro como un texto verbal, cunha música de fondo, para aproveitar as capacidades expresivas e creativas do son, tanto dos compoñentes sonoros (música, efectos sonoros, silencio e voces), como dos planos sonoros e determinados tratamentos do son (filtros, cambio de tempo, cambio de ton, etc.).

Coa reorientación da práctica de relato sonoro á de bibliodiversidade sonora a voz pasou a ter un lugar protagonista mais como parte dun relato no que o alumnado tiña que traballar tanto compoñentes sonoros, planos sonoros e tratamento auditivo, como a forma de elocución e a adaptación integral do texto.

Seguindo a Vallorani (2011) neste contexto a voz incorpora unha característica peculiar ao audilibro que, sumada ao ton e estilo convirten en única a experiencia de escoita e, xunto cos eventos e ritmo, suxire unha interpretación posible da á/ao ouvinte.

A transformación dunha práctica orientada á experimentación e creatividade sonora, ao proxecto de “Bibliodiversidade sonora” incrementou a súa dificultade: o alumnado tivo que traballar con textos existentes -con primacía da imaxe- e trasladalos á linguaxe sonora. Nesta adaptación, ademais de facer equilíbrios entre creatividade e comprensión do relato, o alumnado non podía perder de vista os destinatarios finais: nenos e nenas de infantil.

A proposta de crear contidos que saísen do campus virtual, e da aula universitaria, para ter proxección na escola e -por extensión na sociedade- aguilloou o interese e creatividade dos estudantes, acadando unha maior implicación inicial que outras prácticas.

Neste proceso de converter unha práctica da materia nun servizo, ligado a un proxecto, complementouse a avaliación tradicional coa valoración por parte das responsables do proxecto, que funcionou a modo de validación externa das pezas. Como especialistas na materia, a súa intervención serviu para seleccionar as pezas sonoras seguindo criterios como facilidade de comprensión, adecuación ao público infantil e -en xeral- calidade de adaptación do album ilustrado.

Esta valoración final levaría á selección de dúas pezas como parte dos recursos do proxecto Bibliodiversidade para o traballo da diversidade afectivo-sexual nas aulas de infantil. Estas pezas -*La princesa vestida con una bolsa de papel*, do grupo What´Tiff, e *O año que é un poquiño*, de Planeta Peto- están accesibles ao público dende a canle do proxecto en Spotify (escoitar aquí <https://spoti.fi/3CzT1ao>).

Na liña sinalada por García-Rodríguez Gómez-Díaz (2019), ademais de contidos de calidade dende unha perspectiva sonora, para o éxito de Bibliodiversidade sonora apostamos pola presentación e distribución dos audiocontos na principal plataforma de distribución sonora no contexto actual, tanto no ámbito español como global: Spotify.

5. CONCLUSIÓN

O desenvolvemento desta actividade permitiu ao alumnado enfrontarse á creación dun relato integramente sonoro en todas as súas fases, dende o guión ata a posprodución, empregando as potencialidades creativas e expresivas dos compoñentes do son -voz, música, efectos sonoros e silencio- así como do seu tratamento, na liña das competencias da materia. Pero tamén lles esixiu adaptar o contido ao público destinatario - infantil- así como unha reflexión crítica en torno á diversidade afectivo-sexual. Resulta unha reflexión esencial de ter en conta que o alumnado participante vai compor a futura forza laboral das industrias da animación e videoxogos, dúas industrias cuxos produtos se teñen situado entre os principais axentes socializadores da infancia e mocidade.

O resultado foi positivo en termos de implicación e de reflexión crítica, se ben incrementou a complexidade dunha práctica inicialmente orientada á creatividade sonora.

Non entanto, a complexidade do proxecto, máis o axustado do seu cronograma -pensado para tres semanas de curso- así como a converxencia con entregas doutras materias, levaría a un progresivo descenso deste compromiso nalgúns dos grupos, con proxección na calidade dos contidos.

En calquera caso grazas aos procesos de autoavaliación e coavaliación, o alumnado desenvolveu unha escoita crítica de todos os contidos que lle permitiu, de forma autónoma, detectar debilidades e fortalezas na adaptación destes álbumes ilustrados.

Como propostas de mellora para vindeiras edicións debería incidir na organización temporal e de contidos, e na nota da práctica. Por una banda, os erros máis frecuentes na adaptación dos textos puxeron de manifesto a necesidade de desenvolver unha clase presencial

integramente destinada á adaptación e guión sonoro. Espectador máis que oínt, o alumnado amosou algunhas carencias respecto á adaptación da elocución dos textos, como por exemplo ata onde conta o axente narrador ou que partes quedan na boca das personaxes ou recaen no deseño sonoro, polo que se fai preciso reforzar estes contidos.

Por outra parte para evitar a caída de motivación debería ampliarse o tempo de duración da práctica a un mes, mellorar a coordinación de entregas con outras materias e -sobre todo- incrementar a valoración final da práctica. A implicación e traballo que esixiu esta práctica supera con creces o punto co que se valoraba o relato sonoro.

Finalmente, dadas as potencialidades desta práctica e a súa proxección, máis nun momento de auge do audio dixital e dos audiolibros (García-Rodríguez e Gómez-Díaz, 2019), pensamos que esta iniciativa podería ter continuidade tanto dentro do proxecto Bibliodiversidade -en proceso de expansión- como parte doutras iniciativas ligadas aos Obxectivos de Desenvolvemento Sostible.

5. REFERENCIAS

- Allen, L. (2020). Heterosexual students' accounts of teachers as perpetrators and recipients of homophobia. *Journal of LGBT Youth*, 17(3), pp. 260–279.
<https://doi.org/10.1080/19361653.2019.1643272>
- Amigo, A., DePalma, R. e Durán Bouza, M. (2022). Homophobia and Transphobia Among Spanish Practicing and Future Teachers. *American Journal of Sexuality Education*. 17(3), pp. 277-303. <https://doi.org/10.1080/15546128.2022.2035290>
- Amigo, A., DePalma, R. e Varela Suárez, A. (2022). *Bibliodiversidade: guía de boas prácticas*. A Coruña: Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña.
- Cordón-García, J.A. (2018). Leer escuchando: reflexiones en torno a los audiolibros como sector emergente. *Anuario ThinkEPI*, 12, pp. 170-182. <https://doi.org/10.3145/thinkepi.2018.23>
- Dawkins, R. (1974). *The selfish gene*. Oxford: Oxford University Press

García-Rodríguez, A.; Gómez-Díaz, R. (2019). ¿Leer con los oídos?: audiolibros y literatura infantil y juvenil. *Anuario ThinkEPI*, 13, 1-13.

<https://doi.org/10.3145/thinkepi.2019.e13c01>

García-Varcácel, A. e Basilotta, V. (2017). Aprendizaje basado en proyectos (ABP): evaluación desde la perspectiva de alumnos de educación primaria. *Revista de Investigación Educativa*, 1 (35), pp. 113-131.

<https://doi.org/10.6018/rie.35.1.246811>

Kwok, D. K. (2019). Training educators to support sexual minority students: views of Chinese teachers. *Sex Education*, 19(3), pp. 346–360.

<https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1530649>

Markham, T., Larmer, J. e Ravitz, J. (2003). *Project Based Learning: A guide to standards-focused project based learning*. Oakland: Buck Institute for Education.

Mateos Martín, A (2020). La literatura infantil como medio para educar en valores. Análisis de cuentos. *Papeles Salmantinos de Educación*, 24, pp.31-53.

Nicholas, L. (2016). We must celebrate gender and sexual diversity in our schools. *The Conversation*.

<http://theconversation.com/we-must-celebrate-gender-and-sexual-diversity-in-our-schools-54740>

Nieto Martín, S. y González Pérez J. (2002). *Los valores en la literatura infantil: Estudio empírico, técnicas y procedimientos de análisis*. Valladolid: Aral.

Reiss, M. J. (2017). Education and Sexualities: The Next Generation. En P. Aggleton, *Education and Sexualities* (pp.195-210). Routledge. <https://www.routledge.com/Education-and-Sexualities/Aggleton/p/book/9781138827431>

Rodero, E. (2012). ¿Veo cuando oigo? Recursos sonoros para estimular la creación de imágenes mentales en el oyente. *Lecciones Portalcomunicacion.com*

https://incom.uab.cat/portalcom/wp-content/uploads/2020/01/63_esp.pdf

- Sood, S. (2002). Audience involvement and entertainment-education. *Communication Theory*, 12, pp.153–172. doi:<https://doi.org/10.1093/ct/12.2.153>
- UNESCO (2016). *Out in the open: Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression*.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244756>
- UNESCO (2018). *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* (revised edition).
<http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002607/260770e.pdf>
- Vallorani, C. M. (2011). *La oralidad tecnológica-digital. Estudio pragmático-comunicativo sobre la oralidad en el audiolibro*. Universidad de Alicante. Trabajo fin de Máster.
https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/19656/6/cecilia_vallorani.p